UGC - CARE LISTED

ISSN: 0974 - 8946

अनुसन्धान-प्रकाशन-विभागीया त्रैमासिकी शोध-पत्रिका

शोध-प्रभा

(A Refereed & Peer-Reviewed Quarterly Research Journal)

44 वर्षे चतुर्थोऽङ्कः (अक्टूबरमासाङ्कः) 2019

प्रधानसम्पादकः
प्रो.रमेशकुमारपाण्डेयः
कुलपतिः

सम्पादकः
प्रो.शिवशङ्करमिश्रः

सहसम्पादकः
डॉ.ज्ञानधरपाठकः

श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्
(राष्ट्रियमूल्याङ्कन-प्रत्यायनपरिषदा 'ए' श्रेण्या प्रत्यायितः, मानितविश्वविद्यालयः)
नवदेहली-16

विषयानुक्रमणिका

संस्कृतविभागः

1. पूर्वोत्तरमीमांसादर्शनयोर्देवतातत्त्वम्	प्रो. रामानुज उपाध्यायः	1-4
2. विशिष्टाद्वैतमते ब्रह्मणः सर्वशब्दवाच्यत्वम्	प्रो. के. अनन्तः	5-9
3. न्यायदर्शनीयविशिष्टशक्तिवादविमर्शः	डॉ. रामचन्द्रशर्मा	10-16
4. विलियमवर्ड्स्वर्थप्रतिपादितानां साहित्यिकसमीक्षासिद्धान्तानां विमर्शः	डॉ. सुमनकुमारझाः	17-26
5. बौद्धशिक्षायां मानवधर्मः	डॉ. ऋषिराजः	27-31
6. 'जानकीजीवन' महाकाव्ये युगबोधविमर्शः	डॉ. दिनेशकुमारगर्गः	32-38
7. पुराणेषु वृक्षायुर्ज्ञानम्	श्रीखेमराजरेग्मी	39-43
8. प्राच्यपाश्चात्यमतयोरयनांशस्वरूपम्	श्रीअरुणशर्मा	44-47
9. आचार्यविश्वनाथकृतध्वन्यालोकमतखण्डनस्य लोचनदिशामण्डनम्	श्रीरविकान्तो भारद्वाजः	48-52

विशिष्टाद्वैतमते ब्रह्मणः सर्वशब्दवाच्यत्वम्

प्रो. के. अनन्तः*

कौषीतकीब्राह्मणे प्रतर्दनविद्यायां[1] "प्रतर्दनो ह वै दैवोदासिरिन्द्रस्य प्रियं धामोपजगाम न च पौरुषेण च इत्यारभ्य वरं वृणीष्वेति वक्तारमिन्द्रं प्रति त्वमेव मे वरं वृणीष्व वं मनुष्याय हिततमं मन्यसे इति प्रतर्दनेनोक्ते" "स होवाच प्राणोऽस्मि प्रज्ञात्मा तं मा रमृतमित्युपास्व" इति श्रूयते। तत्र हिततमोपासन कर्मतया इन्द्रोच्चारित "माम्" निर्दिष्टः किमिन्द्राख्योजीव उत तदतिरिक्तः परमात्मा इति विषये जीव इति पूर्वपक्षं त्रा तं निरस्य परमात्मेति स्थापयित्वा मामितिशब्देन कथं परमात्मनिर्देश इति कासमाधानायोक्तं सूत्रकारेण-"शास्त्रदृष्ट्या तूपदेशो वामदेववत्"[2] इति। तत्र च ाष्ये "अनेनजीवेनात्मनानुप्रविश्य नामरूपे व्याकरवाणि"[3], "ऐतदात्म्यमिदं सर्वं"[4], न्तःप्रविष्टश्शास्ता जनानां सर्वात्मा"[5] य आत्मनि तिष्ठन्नात्मनोऽन्तरः यमात्मा न वेद ात्मा शरीरम्, य आत्मानमन्तरो यमयति एष सर्वभूतान्तरात्मा अपहतपाप्मा दिव्यो एको नारायणः[6] इत्येवमादिना शास्त्रेण जीवात्मकशरीरं परमात्मानमवगम्य जीवात्मवाचिनां त्वमादिशब्दानामपि परमात्मनि पर्यवसानं ज्ञात्वा "मामुपास्व" इति स्वात्मकशरीरं ात्मानमेव उपास्यत्वेनोपदिदेश इति प्रतिपादितम्। एतेन सर्वे शब्दाः तत्तच्छरीरक ात्मपर्यन्तवाचकाः इति स्वसिद्धान्त आवेदितः।

एवं साक्षादप्यविरोधं जैमिनिः इति सूत्रे[7] एवमग्निशब्देति अग्रनयनादिना येन योजने ज्वलने वर्तते, तस्यैव गुणस्य निरूपाधिकस्य काष्ठागतस्य परमात्मनि ात् अस्मिन्प्रकरणे परमात्मासाधारणधर्मविशेषितः परमात्मानमेवाभिधत्त इति भाष्येण शब्दाः योगव्युत्पत्या परमात्मवाचका इति पक्षान्तरमुपन्यस्तम्।

विशिष्टाद्वैतवेदान्तविभागाध्यक्षः, श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, नवदेहली
कौ.उ.3-1
सू.1-1-30
.उ.6-23
.उ.6-24
आ.3-11
उ.3-66
सू.1-2-29

SANSKRIT IN MEDIEVAL INDIA:

RETRIEVING LOST TRADITIONS

Chief Editor

Prof. P. V. Narayanan

Editors

Dr. Pushpadasan Kuniyil

Rathika A. M.

All rights reserved. No part of this work may be reprouced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, microfilming, recording or otherwise, without the prior written permission of the copyright owner and the publisher.

ISBN : 978-81-8315-500-7

First Published 2022

Published by
New Bharatiya Book Corporation
208, 2nd floor
Prakash Deep Building,
4735/22, Ansari Road, Darya Ganj,
New Delhi-110002
Ph. 23280214, 23280209, 49841634
E-mail : deepak.nbbc@yahoo.in

On Behalf of
Department of Sanskrit Sahitya, & Research Forun Sahitya
Sree Sankaracharya University of Sanskrit
Kalady, Kerala, India, PIN: 683574
Email: *rfsahitya@gmail.com*

Laser Type Setting :
S.K. Graphics, Delhi-84

Printed at : **S.K. Offset,** Delhi

... of Madhava of Saṅgamagrāma on the Mathematical Studies of Medieval Kerala 258
—*Athira K. Babu*
8. Equipments & Requirements for the Processing of Metals Referred to *Rasaratnasamuccaya* 265
—*Keerthana P.*
9. The Relevance of *Manuṣyālayacandrikā* as a Guideline for Sustainable Architecture 277
—*Vishnu M.*
10. The Mortar (sudhā) in *Bṛhatsaṃhita* and *Śilparatna* 281
—*Devahar V.*

Philosophy

1. विशिष्टाद्वैतमतपरिचयः
—*डॉ. के. अनन्ता* 289
2. A Comparison of Sāṃkhya Philosophy with Vetharhirium 297
—*G. V. Bhanu Moorthy*
3. An Introduction to *Tattvacintāmaṇi* of Gaṅgeśopādhyāya 303
—*Sreelakshmi K.*

Commentaries

1. In Perception of Perfection of the *Daśādhyāyī* Commentary on *Bṛhajjātaka* 311
—*Dr. C. K. Sujaikumar*
2. An Outlook on the Medieval Commentaries on *Amarakośa* 325
—*Preetha P. V.*
3. *Ānandavardhini*: A 17th Century Commentary on *Bhagavadgītā* 333
—*Akhil C. M.*

Gender Representations

1. Women Reflected in Sanskrit Literature of Medieval Kerala : A Study based on *Kokilasandeśa* 341
—*Dr. T. Mini*

1

विशिष्टाद्वैतमतपरिचयः

डॉ. के. अनान्ता

सव्यं पादं प्रसार्यश्रितदुरितहरं दक्षिणं कुञ्चयित्वा
जानुन्याधाय सव्येतरमितरभुजं नागभोगे विधाय ।
पश्चाद्बाहुद्वयेन प्रतिभटशमने धारयन्शंखचक्रे
देवीभूषादिजुष्टो जनयतु जगतां शर्मवैकुण्ठनाथः ॥

इति पुराण श्लोकोक्तरीत्या श्रीवैकुण्ठे विराजमानः नित्यलीलाविभूतिद्वयनायकः श्रीमन्नारायणः ब्रह्माण्डप्रलयान्तिमकाले अचिदविशिष्टान् जन्तून् अवलोक्य जातनिर्वेदस्सन् इमं विश्वं सृजति। किञ्च सः भगवान् नारायणः सृष्टिकाले चतुर्मुखाय संपूर्णं वेदचतुष्टयं उपदिष्टवान्।

सः वेदः अपौरुषेयः तथाहि कालिदासादिमनुष्यप्रणीतरघुवंशादिग्रन्थवत् अस्मिन् वेदे भ्रमप्रमादादिदोषः नास्ति। अतएव कदापि जनानां वेदे उपेक्षाबुद्धिः न जायते। (एवञ्च कालिदासादिकृतरघुवंशादिग्रन्थः भ्रमप्रमाददः विप्रलम्भसंभवनार्हविषयः।) न हि वेदस्य कर्ता कश्चित् उपलभ्यते। अतो वेदः अपौरुषेयः अनादिनिधनः अविच्छिन्नसम्प्रदायागतः अनन्तः स्वर - वर्ण - मात्र बलादिभिरेकरूपेण अध्येयश्च श्रूयते लोके निखिलैः मनुष्यैरिति।

ननु यथा रथगोपुरादिरामायण - महाभारत - रघुवंशादिश्च कैश्चित् बुद्धिमद्भिः कृतं दृष्टम्। तथा वेदोऽपि पुण्यपुरुषेण विरचितः। तथा च वेदः पौरुषेयः एव इति चेत् न शिष्यः गुरुमुखात् वेदं - अध्येति इति तु वयं जानीमः। एवमेव प्राचीनकालादारभ्य अध्ययनपरम्परा वर्तते। अर्थात् रामायण - महाभारवत् रघुवंशादिलौकिकग्रन्थानां श्रीवाल्मीकि - श्रीव्यासकालिदासादयः कर्तार इति यथा उपलभ्यते तथा वेदस्य कर्ता नोपलभ्यते। यद्यपि काठकं कालापकम् इत्यादयः भागाः वेदे दृश्यन्ते तथापि ते भागाः कठ - कालापकृताः न भवन्ति। किन्तु तैः कठ - कालापादिभिः महापुरुष कृत प्रवचनम् आधारीकृत्य काठकं